

позичкові каси, кооперативи типу “Сільський господар” (як у с. Вільхівчик із 1934 р.), шпихліри, торговельні школи тощо. У 1935-37 рр. “Просвіта” організувала курси для неписьменних, для селянських виділів (112), диригентів хору (26), режисерів (37)¹¹.

Якщо польська влада чинила опір при реєстрації нових філій та читалень, не дозволяла поширювати роботу на північно-західних землях, то у вересні 1939 р. – з утвердженням СРСР на західноукраїнських теренах – діяльність “Просвіти”, без якої “було б неможливим відновлення 1918 р. української держави”¹², було припинено, а значну кількість книжкових фондів товариства знищено. У районну Гусятинську бібліотеку з сільських читалень надійшло лише 2 тис. книг.

За розглядом і аналізом наявних матеріалів щодо “Просвіти” та її читальні у с. Вільхівчик стратегічною метою створення товариства “Просвіта” насамперед було збереження і утвердження національної ідентичності українців, що в перспективі мала стати основою для побудови власної державності. Це досягалося різними, здебільшого взаємно переплетеними формами роботи: колективною будовою читальні всією громадою, фінансовим, майже “госпрозрахунковим” веденням її господарства (із жорстким врахуванням її бюджету), культурно-масовою “просвітою” громадян під час колективних читань преси для розширення кругозору селян, організацією концертів із хоровими виступами, що об’єднували селян, дидактично підібраними виставами, національно спрямованою літературою, до якої сільчани прилучалися для утвердження своєї автентичності.

У такий спосіб лідерам тогочасної “Просвіти” шляхом економічно опертих філій і сільських читалень (під лозунгом “Свій до свого за своїм”) практично вдалося створити “громадянське суспільство”, здатне до самоуправління та об’єднання з метою ствердження національних інтересів. Цей тип суспільства, що почав проростати із традиційного патріархального, в силу історичних обставин зазнав зіткнення з комуністичним устроєм, якому він загрожував, і тому нещадно нищився. Осколки просвітян було розведено по різні боки барикад – непримиренні загинули в рядах ОУН-УПА, інші впали “смертю хоробрих” у лавах Червоної армії, а треті пристосувалися, замкнувшись у своїх “господарках” та працюючи в колгоспах на благо, хай іншої, ніж мріялося, але ж України.

“Просвіти”, що організувала громадське життя на селі, в радянські часи істотно не вистачало. Враховуючи діаметрально протилежні ідеологічні засади, національну українську “Просвіту” замінили практично трьома організаціями: клубом, яким керували прибульці зі Східної України (І. Нікітенко) – для самодіяльних виступів, бібліотекою (замість читальні) для розширення кругозору, а громаду – сільрадою (див. протоколи Вільхівчицької сільради).

У перспективі варто розглянути різні аспекти діяльності “Просвіти”.

¹ Див: Гуйванюк М. Січковий рух у Галичині й Буковині (1900-1918) / Микола Гуйванюк. – Чернівці: Зелена Буковина, 2009. – С. 56.

² Дані про злочинність див. у: Гуйванюк М. Січковий рух у Галичині й Буковині. – С. 32.

³ Автори статті завершили монографію з історії цього села: Просвіти сяйво над Збручем: нариси історії с. Вільхівчик, його освіти та “Просвіти” / О.Я. Івасюк, О.Д. Огуй (укл.). – Чернівці: ЧНУ, 2011. – 180 с., 64 іл.

⁴ Мовчан С. “Просвіта” // Довідник з історії України / за ред. І. Підкови, Р.М. Шуста. – 2. вид. – К.: Генеза, 2001. – С. 627.

⁵ Кравців Б. Просвіта // Енциклопедія Українознавства / за ред. В. Кубійовича (1970). – Т. 6. – Львів: НТШ, 1996. – С. 2365-2372.

⁶ Кравців Б. Просвіта. – С. 2367.

⁷ Звіти й листування про діяльність читальні в с. Вільхівчик (1907-1939) // ЦДІАЛ. – Ф. 348: Т-во “Просвіта” м. Львів, філіал у м. Гусятин. – Оп. 1. – спр. 1571, част.1-2. – арк. 1-5.

⁸ Перелік мешканців с. Вільхівчик, потерпілих у війні (1918) // ЦДІАЛ. – Ф. 146. – Оп. 48. – спр. 52. – арк. 15.

⁹ Звіти й листування про діяльність читальні в с. Вільхівчик. – Оп. 1. – спр. 1571, част. 2.

¹⁰ Звіти й листування про діяльність читальні в с. Вільхівчик. – Оп. 1. – спр. 1571, част. 2.

¹¹ Кравців Б. Просвіта. – С. 2367.

¹² Кравців Б. Просвіта. – С. 2367.

УДК:94:314.15-026.49(477.8)“18/19”

© Микола Гуйванюк (Чернівці)

ЕМІГРАЦІЯ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.) В РЕЦЕПЦІІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

У статті на основі аналізу епістолярію, публіцистики та художньої прози В.Стефаніка показано його бачення вирішення проблем, пов’язаних з еміграцією західноукраїнського селянства до Канади і Бразилії на рубежі ХІХ – ХХ ст.

Ключові слова: В.Стефанік, еміграція, Канада, Бразилія.

Гуйванюк Н.

Еміграція западноукраїнського крестьянства (конец ХІХ – нач. ХХ вв.) в рецепции Василия Стефаніка

В статье, на основе анализа эпистолярия, публицистики и художественной прозы В.Стефаніка показано его видение решения проблем, связанных с эмиграцией западноукраинского крестьянства в Канаду и Бразилию на рубеже ХІХ – ХХ вв.

Ключевые слова: В. Стефаник, еміграція, Канада, Бразилія.

Huyvanyuk M.

Emigration Western Peasantry (end XIX – beg. Twentieth century) in the Reception Vasyl' Stefanyk

The article, based on analysis of epistolary, journalistic and fiction V. Stefanyk shown its vision problems associated with the migration of peasants to Western Canada and Brazil at the turn of the XIX – XX centuries.

Keywords: V. Stefanyk, immigration, Canada, Brazil.

У Східній Галичині та Північній Буковині наприкінці XIX – на початку XX ст. еміграція селян набрала масового характеру і охопила широке коло економічних і суспільних відносин. Пік еміграційного руху населення краю припав на роки активної творчої, громадської та політичної діяльності В. Стефаника. Звісно, що ці події не могли не зачепити письменника і знайшли відображення у його епістолярію, публіцистиці та художній прозі.

Незважаючи на те, що порушена у статті проблема завжди була “на поверхні” і над нею ніколи не “висіли” заборони і табу, вона так і залишилася не до кінця дослідженою. Відомі стефаникознавці В. Лесин, Ф. Погребенник, В. Косташук, О. Гнідан, Р. Горак та інші¹ здебільшого аналізували новелу “Камінний хрест” як відображення проблем, пов’язаних із масовою еміграцією українського селянства, залишаючи при цьому поза увагою решту інтелектуальної спадщини письменника. Тому метою даної публікації є всебічний аналіз усієї творчої спадщини В. Стефаника, що стосується еміграції та з’ясування його поглядів на вирішення проблем українських емігрантів.

Наприкінці XIX століття капіталістичні відносини в західноукраїнському селі вщент зруйнували дрібні господарства. У пошуках хліба, шматка землі селяни почали вибиратися в розхвалений найманими емісарами “обітований край” – у далеку Америку. Еміграція західноукраїнського селянства набула такого розмаху, що лякала панівні класи. “Мужики з жиру дуріють та шукають дармового хліба”, – саркастично заявляли землевласники, розгнівані втратою дешевих робочих рук. “Економічна нужда і безробіття, перспектива наймитства і жебрацтва гонять селянина за океан”, – відповідали їм І. Франко, М. Павлик, В. Стефаник та інші письменники. Підтвердженням цього була і промова, виголошена у віденському парламенті 6 червня 1896 р. послом (депутатом) Ю. Романчуком під час дебатів закону проти міграційних агентств. “[...] – Першою і найголовнішою причиною еміграції є біда і нужда галицького селянства; друга некористь – занадто великі податки; тенденційне поступованє проти селян з політичного або інших мотивів; між причин еміграції є і намова зі сторони недобросовісних агітаторів”².

Проблему західноукраїнської еміграції порушив і публіцист, редактор видавництва “Просвіта” у Львові Я. Весоловський. У своєму репортажі побудованому на враженнях Ю. Бачинського, який подорожував по США і Канаді з червня 1905 по кінець 1906 р., спробував розвіяти міф численних агітаторів про “рай”, який чекає галицьких і буковинських емігрантів. “[...] наш робітник сповнює тільки найпростіші, а разом, найдешевші роботи. Менше відрадно представляється культурний стан наших емігрантів. [...] емігранти австрійські, здебільшого галицькі – анальфабети”³.

Особливо проблемою емігрантів В. Стефаник перейнявся, будучи студентом Краківського університету (1892 – 1900 рр.). Адже, як відомо, Краків у той час був одним із центрів еміграції за океан для жителів Австро-Угорщини, серед яких лівова частка припадала на знедолених його земляків – галичан. Він бачив марність мужицьких надій, знав, що чекає їх там, у далеких краях, тому намагався розвіяти ілюзорне марево еміграційного “щастя” в публіцистичних виступах, листах, які стали основою його майбутніх новел із зазначеної тематики.

Перші свої думки з приводу еміграції західноукраїнського селянства він висловлював у листах до своїх приятелів В. Морачевського, В. Гаморака, О. Кобилянської та ін. Ці листи переповнені не тільки жалем до страждань тисяч земляків, які покинули все, що було найрідніше, і подалися у невідомість, але й майже у кожному листі намагався розібратися, хто за цим стоїть. Вказував на повну бездіяльність тодішніх провідників українського національного руху у цій царині. Справедливим є його докір окремим представникам інтелігенції, національним товариствам та політичним партіям у тому, що вони скрізь декларували турботу про народ. При цьому не тільки нічого не робили для запобігання самій еміграції, а навіть не намагалися полегшити сам процес еміграції для тих обездолених, які вже стали на цей шлях.

У листі до свого близького приятеля В. Морачевського В. Стефаник передає настрої широкого загалу галицького селянства, для яких еміграція в незвіданий, але багатий землями край, була єдиним порятунком від постійних нестатків, пов’язаної з цим невпевненості в завтрашньому дні. “[...] Тепер я в Обертинщині на виборчій агітації [...] Мужиків не так дотискає “вїбір”, як Гамерика, і за то вони моц розпитують”⁴.

В іншому листі до Л.Бачинського В.Стефанік намагався пояснити не тільки причини цього явища, але і виступив з гострою критикою псевдопатріотів, які тільки на словах переймалися скривдженою долею селянства. “[...] Еміграція! Я бачив і ще бачу тут на двірці тоту еміграцію. Гонить їх голод з дому за світові води, а опікунове ще втікати не дають. [...] еміграція свідчить о такій безграничній темноті народу, о так малій силі нації, о так подлій інгелігенції, – луснути можна із лютою. А де ж з’їзди нотаблів, а де ж могутні Олесницькі, Окуневські і інші “розважні” і “поважні”?! [...] А то поважні і розважні телята закладають задаткові товариства, аби давати гроші на позику попам, патентованим патріотам, святкують поминки Шевченка – а спромігтися на товариство еміграційне не можуть”⁵.

Це було свідченням того, що, на жаль ті нечисленні протиєміграційні заходи української еліти не мали суттєвих наслідків. І селянство у скрутних ситуаціях знову мріяло про щасливе життя за океаном, де є достатньо землі. В.Стефанік цю проблематику переносить у художню прозу. У першій його збірці новел “Синя книжечка”⁶, яка вийшла у світ 1899 р., у новелі “Мамин синок”⁷ Стефанік показує, як думки про необхідність виїзду до Канади вже з раннього віку проникали у свідомість дітей – майбутніх потенційних емігрантів:

“[...] – Ти як називаєшся? – Андрій Косминка.

– А хто ти є?

– Луский (руський, тобто український. – М.Г.) радикал.

– Добре. А куди ти поїдеш?

– До Канади.

– На чім поїдеш?

– На такі шіфі (кораблі. – М.Г.), як хата, великі, таким морем широким, широким, геть, геть...

– А дедю (батька. – М.Г.) озмеш з собов?

– Озму дедю, та й маму, та й Івана вуйниного, та й геть поїдемо...”⁸.

Через головний сюжет іншої новели “Осінь”⁹ – сварку у бідняцькій родині через чоботи, одяг, відсутність їжі та грошей. Письменник передає читачам всю трагедію безрадісного життя вбогих селян, і при цьому не якихось пройдисвітів та гультяїв, а звичайних трударів, які через відсутність достатньої кількості власної землі, надзвичайно низьку оплату праці за наймом, лихварство та непосильне податкове навантаження ледь животіли. Головний герой Митро “[...] врешті затягнув на себе козушину та й виходив з хати. – Аби я не діждав вертатися до цієї хати, – сказав вже на порозі. – Йди, йди, слухай, за Канаду; гадаєш, що я піду з дітьми дес на край світа?.. – навздогін сказала ему жінка”¹⁰. На прикладі головного героя новели В.Стефанік показує, як тисячі подібних селян з розпачу готові були вірити солодким словам численних агітаторів еміграційних агентств про “багату” Канаду, які нічим реально не допомагали, а тільки отримували дивіденди за загітованих ними людей.

В.Стефанік розумів, що для того, щоб реально полегшити долю емігрантів, потрібні активніші та рішучіші дії національної еліти. Тому цю тему знову порушував у листах до своїх приятелів, які мали вплив на суспільну думку.

В одному з листів до О.Кобилянської письменник наводив страшну картину від’їду емігрантів з Відня. “[...] Нині досвіта на двірці краківськім було 800 душ емігрантів. [...] Насамперед виділи би-сьте сотки синіх, спечених губів, потім кололи би Вас у серце ріжнобарві очі діточі – попідпухали, як коли би синявою водичкою намокли. Далі виділи би-сьте тисячі брудних засохлих ярочків по лицах від сліз, а далі чули би-сьте захриплий голос бесіди рускої, що відбивався від мурів і розходиться одним заржавілим гомоном по чужій стороні. [...] Потім ще виділи би-сьте, як мами бігають з плачем за пропавшими дітьми, як їх пани штуркають, як вони ридають. Виділи би-сьте, як вони сідають до вагонів, як силоміць пхають бабів і замикають у возах, як вони в тих возах сидя під самим верхом, бо на споді пакунки. Поїзд рушає, жінки і чоловіки чепляються єго, поліція і жандарми відкидають їх, як галушки, а вікна в поїзді розпадаються і кавалками спадають на перон. На пероні лишаються жінки без чоловіків, діти самі без родичів і чоловіки без жінок. Шалений плач, ломаня рук і прокльони”¹¹.

Свідченням того, що еміграція українського селянства не була тимчасовим захопленням В.Стефаніка, є черговий лист до тієї ж адресатки, у якому знову з болем констатується: “[...]Через Краків переїзджають заєдно наші емігранти, йду що вечера, аби їх здибати. [...] Вижу їх як дубів, тих мужиків, що їх вода підмиває, корінь підмулює, вижу, як хитаються, як падають, як їх пхають на залізницю і везуть як дерево на опал. Чую їх біль, всі ті нитки, що рвуться між їх серцем і селом, і мені рвуться, чую їх жаль і муку. І вижу банду опришків, що вигоняють їх з землі. Бачу наших руских панів, що жалують “селянина” і слизькі сльози проливають. [...] Коли

би Ви виділи, як їх пхають, тих бездомних мужиків, у вози і як поїзд рушає, а ви певні, що то здоровий кусень червоного м'яса з нашого тіла”¹².

Подібні думки висловлював також в листі до свого приятеля В.Морачевського “[...] На двірці у Кракові я все надібаю наших мужиків, що їдуть до Америки. Всі вони діти, не знають куди їдуть, як заїдуть, лишень знають, що землю їм мають дати, чорну, добру і багату. [...] Якийсь, що має волосся сиве і тверде, як з ниточок стали, висуває чорну руку перед панка і каже: шукаємо, пані, плуга, аби подержати чепіги! І ніхто їх не розуміє, ніхто їх не знає, лишень один бог хіба. Всі їх перегоняють з кута в кут, а вони мандрують, мандрують не лиш десь за море, але з кута в кут від жандарма до поліцая, з одної салі до другої”¹³. Як бачимо, В.Стефанік не тільки наводив факти та причини еміграції, але пробував вказувати на реальні шляхи вирішення вказаних проблем українським політичним і громадським діячам, які на словах декларували своє народолобство.

В.Стефанік настільки сильно перейнявся скривдженою долею свого народу, що не міг свій біль і страждання ділити тільки з близькими приятелями в листах. Йому хотілося волати на весь світ, щоби почули можновладці, від яких залежала доля галицького селянства. а також і свої українські “патріоти”, що на словах готові були відстоювати інтереси свого народу, але вся їхня практична діяльність обмежувалася тільки палкими патріотичними промовами під час святкування національних свят та носінням вишиванок. Та насамперед хотілося донести свої міркування і поради до галицьких селян, – потенційних емігрантів. Тому з цією метою вирішив використати шпальти знаного і шанованого селянами радикального часопису “Громадський голос”.

Зрозумівши, що у приватних листах до приятелів питання еміграції не можна вирішити, В.Стефанік вирішив надати публічності порушеній проблемі. Для цього й було обрано орган Радикальної партії “Громадський голос”, який був доволі популярним серед галицького селянства, поширювався по всьому краю, і виходив кількатисячним тиражем.

З цього приводу у листі до одного із товаришів по Радикальній партії М.Павлика він писав: “[...] Посилаю Вам кілька слів за еміграцію. [...] Варто би надрукувати хоть би на особнім додатку до “Голосу” і дати мужикам ще на Великдень”¹⁴. Як виявилось згодом, це була ціла аналітична стаття, яка вийшла під назвою “Для дітей”¹⁵. В Стефанік підійшов до розглядуваної у статті проблеми як висококваліфікований “фахівець селянської справи”. Він не жалів покривджених і не картав гнобителів, а ґрунтовно проаналізував причини, що спонукали галицьке селянство покидати батьківську землю і емігрувати до далекої Канади чи Бразилії. Він дає виразну відповідь тим урядовцям, які вважали еміграцію як примху злюмпенізованого селянства, яка не варта серйозної уваги. “[...] До Канади емігрують такі мужики, що годні мати з продажу свого маєтку 500 – 800 злр. на дорогу. Є між емігрантами і маєтніші господарі, але лишень про око. В селі продали вони газдівство своє за 2000 – 3000 злр, але, оплативши довга, вони не мають більше як 80 злр. на дорогу до Канади. Маса емігрантів є то господарі кількаморгові і незадовжені, і власне вони тисячами емігрують.

Буковинські і покутські емігранти переносяться на нову землю **задля дітей** (виділення наше. – М.Г). Барияк з Бурівців на Буковині так мені говорив за причину еміграції: “Земля не годна тільки народа здержати і треба доконче війни або чуми. Ще десь давно брано до війська та другий або третій додому вернувся, а нині за два роки всі дома. Кожде хоче жити і газдувати, а то ані поля, ані города, ані хати. Як є по моргові, по два поля, то нема города або грошей, аби хату покласти. І сидять всі на купі в одній хаті – і гріхи, гріхи непростенні! Татів збиткують, а самі ріжуться по межах або городах за кури. А потім кримінали. То се одно. А друге, що дуже стягають на всякі оплатки. Не тягнуть, ні, але таки кишки висотують! Не мож оплатитися і не мож дочекатися, аби оплати тоті трохи змаліли [...] не один газда собі гадає: ба чого я дочекаюся з дітьми у сім краю?”¹⁶.

В.Стефанік робить цілком справедливий закид як крайовій у Львові, так і центральній владі у Відні з приводу того, що не проводиться ніяка економічна підтримка українського селянства в Галичині. При цьому наявна цілковита урядова протекція для галицьких селян польської національності. “[...] Тікає найбільше через те, що нема де і не буде де заробити. Якби були заробки, то нарід безпешне не йшов би. А так газда, що має четверо дітей, обміркуєся, що по нїм підуть на наймитів і не буде де наймитися, та й продає все, що має, аби ще міг завести діти хоть на заробак який. Вже, чи земля буде, чи не буде, але буде де душу погодувати. Не бійтеся, пес не тікає від колача, але від бича! [...] нікого ще не було такого, аби мужика пожалував, як не міг собі дати ради в селі. [...] Тепер вже не стало чим обгонитися (обходитися), та й мус тікати. А найбільше – через

діти, аби їм який хліб найти, бо в цім краю вже нема для них хліба. Отак майже всі емігранти говорять і таку подають причину до еміграції”¹⁷.

Поряд з аналізом фактів В. Стефанік як вже визнаний художник слова передає читачу весь трагізм прощання з родинами та беззахисність емігрантів перед новим і незвіданим, що їх чекає попереду. “[...] Тота утеча така страшна, що видиться якби за мужиками татари гналися. Спадають їх на дворець краківський такі товпи, що душаться. Як приїдуть вечором, то виганяють їх на міський брук, аби чекали ранішнього поїзду до Одерберга. На двірці не вільно їм ночувати. Десь за якийсь паркан або мур, коби від вітру, лягають на каміне, старші роблять з себе загати, а в середину кладуть дітей. А рано тягнуться невмивані, зі опеченими губами, перемерзлі до поїзду. Сажають їх як худобу. [...] На пероні полишалися жінки без чоловіків, діти поїхали, а мами полишалися. Розлука їх ломила. Бігли за поїздом, але він їм димом у очі плюнув”¹⁸.

На завершення В. Стефанік звернувся до тих, хто себе вважав національною елітою, борцями за українську справу, а насправді свій “патріотизм” використовували тільки як ширму для прикриття справжніх намірів – особистих привілеїв і збагачення на народному горі. “[...] Се я питаюся руських патріотів, що чують по-руськи, ведуть дім по-руськи, виховують діти по-руськи! [...] Я знаю, що вони всі добрі люди, і всі жалують селянина: беруть від нього по курочці, по крейцарикові, по колачикові і плачуть над ним. Ой, плачуть! Чи не можна би, панове руські патріоти, хоть розклад їзди подати докладно для тих дітей, чи не можна би у Львові і Кракові і на границі або в Гамбургу поставити по одному чоловікові, аби хоть тільки зробив, аби між урядниками і тими дітьми уможливив порозуміне і аби їх у Гамбургу не дати на поталу агентів? Чи не могла би “Просвіта” і багатий “Дністер” і всеукраїнське товариство Шевченка вислати чоловіка до Канади, аби на місці роздивився і дав мужикам у руки певні інформації щодо того краю і тих земель? [...] Се важніше діло від “реальної політики”, від університету руського, від матеріалів, друкованих для чужих академій. Се мордовня тисячів дітей з нашої землі. [...] тепер руські мужики тікають до Канади, а русини бояться, аби земля їх не перейшла на чужі руки. Зробім так, аби не перейшла. [...] Плачте, патріоти!”¹⁹.

Звичайно, що стаття зробила свою корисну справу. Не в одного “патріота” заговорило власне сумління. Тай деяка частина селянства почала дивитися на еміграцію реалістичніше.

Вслід за статтею у “Літературно-науковому віснику” з’явилася новела “Камінний хрест”²⁰. Це був єдиний [вір](#) письменника, цілком присвячений темі еміграції. В основу новели покладено справжній факт з життя Штефана Дідуха, в новелі це – Іван Дідух. Але в своєму герої Стефанік уособив долю багатьох тисяч емігрантів.

Письменник дає яскраве уявлення про тяжку долю західноукраїнського селянства про причини національної трагедії-переселення до Канади.

Перш ніж почати оповідь про еміграцію, письменник багато розмовляв із селянами, напружено думав про їхню долю, переймався їхніми болями і настроями. В образі Івана Дідуха втілені доля, думки й переживання тисяч західноукраїнських трударів, що стали добровільними вигнанцями з рідного краю. Змалювавши людину, яка не тільки надривається, а просто мордується, щоб зробити піскуватий горб родючим, – Стефанік показує безвихідне становище трудівників. Іван Дідух прощається з сусідами і виїздить з сім’єю до Канади, де має будувати нове гніздо. Він, як перед смертю, прощається з разом з сім’єю зі своїм селом. Виявляється, що він уже “собі на своїм горбі хресток камінний поклав”, як покійникові. Далека й невідома Канада асоціюється в нього з могилою.

Поряд з художньою цінністю, новела мала і суспільну вартість. Оскільки на момент її появи В. Стефанік був вже визнаним українським письменником, тому він свідомо використав свою читацьку аудиторію, головним чином галицьке і буковинське селянство, для того, щоб довести народу, що еміграція не є способом вирішення економічних і соціальних негараздів. Новела підводить читача до думки, що не всі емігранти є щасливими, а тому добиватися покращення власного життя варто на своїй землі і своїми силами, беручи активну участь у громадському й політичному житті.

В. Стефанік зауважив, що ані значні зусилля інтелігенції, і навіть цінні практичні поради фахівців, обізнаних з проблемою еміграції, не здатні були зупинити цього явища. Це засвідчує письменникше в одній новелі “Кленові листки”²¹, яка з’явилася 1900 р. Помисли загнаного в глухий кут українського селянства він вкладає в уста головного героя, який, залишаючись вдівцем з купкою дрібних діточок, єдиний вихід бачить еміграції. “[...] Якби до тої Канади не було морів, то я би їх [дітей] у міх забрав та й би-м пішя з ними туди йшов, аби їх занести далеко від цього поругання. Я би ті моря берегами обходив...”²².

Отже, еміграція західноукраїнського селянства до Канади і Бразилії, яка на рубежі XIX – XX ст. була справжнім лихом для самих емігрантів через те, що ні державні структури, ні еміграційні компанії не проявляли ніякої турботи про тих, хто покидав свій рідний край. Представники української інтелігенції, зокрема В. Стефаник та ін., намагалися, використовуючи друковане слово, привернути увагу можновладців до вирішення нагальних проблем емігрантів.

¹ Лесин В. Василь Стефаник. Нарис життя і творчості. – К., 1981. – 150 с.; Погребенник Ф. Василь Стефаник: Семінарії. – К., 1979. – 170 с.; Погребенник Ф. Сторінки життя і творчості Василя Стефаника. – К., 1980; Косташук В. Володар дум селянських. – Ужгород, 1966. – 200 с.; Гнідан О. Василь Стефаник: життя і творчість. – К., 1991. – 222 с.; Горак Р. Кров на чорній ріллі: Есе-біографія Василя Стефаника. – К., 2010. – 602 с.

² Діло (Львів). – 1896. – Ч. 125. – 5 (17 червня). – С. 1.

³ Діло (Львів). – 1907. – Ч. 3. – 4 (17) січня. – С. 1.

⁴ Стефаник В. Лист до В. Морачевського від 3.02.1895 р. // Повне зібрання творів в трьох томах. – Т. 3. Листи... – С. 38 – 39.

⁵ Стефаник В. Лист до Л. Бачинського від 22.04.1896 р. // Повне зібрання творів в трьох томах. – Т. 3. Листи... – С. 64.

⁶ Стефаник В. Сина книжечка. – Чернівці: Накладом друкарні товариства “Рускої Ради”, 1899. – 130 с.

⁷ Стефаник В. Мамин синок // Василь Стефаник. Твори / Упорядн. В. Лесин та Ф. Погребенник. – К., 1964. – С. 46 – 52.

⁸ Стефаник В. Там само. – С. 52.

⁹ Стефаник В. Осінь // Василь Стефаник. Твори / Упорядн. В. Лесин та Ф. Погребенник. – К., 1964. – С. 66 – 68.

¹⁰ Там само. – 68.

¹¹ Стефаник В. Лист до О. Кобилянської, січень 1899 р. // Повне зібрання творів в трьох томах. – Т. 3. Листи... – С. 166.

¹² Стефаник В. Лист до О. Кобилянської від 23.04.1899 р. // Повне зібрання творів в трьох томах. – Т. 3. Листи... – С. 180.

¹³ Стефаник В. Лист до В. Морачевського від 05.1899 р. // Повне зібрання творів в трьох томах. – Т. 3. Листи... – С. 181.

¹⁴ Стефаник В. Лист до М. Павлика 23.04.1899 р. // Повне зібрання творів в трьох томах. – Т. 3. Листи... – С. 180.

¹⁵ Стефаник В. Для дітей // Повне зібрання творів в трьох томах / За ред. О. Білецького. – К.: Вид-во Академії наук Української РСР. – Т. 2. – С. 75 – 78.

¹⁶ Стефаник В. Для дітей – С. 75.

¹⁷ Там само. – С. 76.

¹⁸ Там само. – С. 76.

¹⁹ Там само. – С. 78.

²⁰ Стефаник В. Камінний хрест // Василь Стефаник. Твори / Упорядн. В. Лесин та Ф. Погребенник. – К., 1964. – С. 76 – 85.

²¹ Стефаник В. Кленові листки // Василь Стефаник. Твори / Упорядн. В. Лесин та Ф. Погребенник. – К., 1964. – С. 144 – 151.

²² Там само. – С. 147.

УДК: 94:355.48(477.8)“1915.04”

© Андрій Науменко (Київ)

III КІННИЙ КОРПУС У ЗАДНІСТРОВСЬКОМУ БОЙОВИЩІ (КВІТЕНЬ 1915 РОКУ)

У статті висвітлюється маловідома сторінка історії бойових дій під час Першої світової війни – Задністровське бойовище, де провідна роль належала III кінному корпусові генерал-лейтенанта Ф.А. Келлера.

Ключові слова: III кінний корпус, Буковина, генерал Келлер, кіннота, козаки, бої, противник.

Науменко А.

III конный корпус в Заднепровском сражении (апрель 1915 года)

В статье освещается малоизвестная страница истории боевых действий во время Первой мировой войны – Заднепровское сражение, где ведущая роль принадлежала III конному корпусу генерал-лейтенанта Ф.А. Келлера.

Ключевые слова: III конный корпус, Буковина, генерал Келлер, конница, казаки, бои, противник.

Naumenko, A.

III Third Cavalry Corps in the Battle Zadnestrovskom (April 1915)

The article highlights a little-known chapter in the history of combat operations during World War II – Zadnestrovskoe battle, where the leading role belonged to the III-th equestrian corps of Lieutenant-General FA Keller.

Keywords: III rd Cavalry Corps, Bukovina, General Keller, cavalry, Cossacks, fighting the enemy.

Військові події у Буковині навесні 1915 р. залишаються недостатньо вивченими науковцями. Не становить винятку і т. зв. Задністровське бойовище, що відбулося наприкінці квітня 1915 р. Важливу роль у досягненні росіянами перемоги в ньому відіграла кіннота, зокрема III кінний корпус під проводом найкращого кавалерійського начальника Першої світової війни генерал-лейтенанта графа Ф.А. Келлера. Поглиблене вивчення цієї події дозволить певною мірою доповнити історію названого регіону, повніше висвітлити військове минуле нашої Батьківщини і сприятиме патріотичному вихованню сучасної військової молоді.

Проте відомості про бойові дії наприкінці квітня 1915 р. у Буковині є надто обмеженими. Сам граф Ф.А. Келлер не залишив спогадів, оскільки загинув уже під час громадянської війни. А ті джерела, які на сьогодні відомі, лише частково передають перебіг тих подій. Коротко зупиняються на вивченні та аналізі цих боїв зарубіжні російські дослідники А. Керсновський¹ і І. Рубець². Поряд з ними важливе значення має робота М.М. Головіна. Згаданий автор під час війни займав посаду